

CENTRUM SPOLOČENSKÝCH
A PSYCHOLOGICKÝCH VIED SAV
PROGNOSTICKÝ ÚSTAV
SPOLOČENSKOVEDNÝ ÚSTAV
ÚSTAV EXPERIMENTÁLNEJ PSYCHOLÓGIE

ІНСТИТУТ ТРАНСКОРДОННОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА

FINNMARK FYLKESKOMMUNE
FINNMÁRKKU FYLKKAGIELDA

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

вищим керівним інституціям
Європейського Союзу, органам
державного управління та місцевого
самоврядування, громадським
організаціям щодо ефективної
імплементациї північного досвіду
транскордонного співробітництва

Від авторів

Сьогодні у міжнародному співтоваристві учасників та прихильників транскордонного співробітництва щораз частіше вживають *трендове слово «ефективність»*. Це означає, що найрізноманітніші суб'єкти ТКС дедалі більше переймаються *прагматичною складовою транскордонної комунікації, її конкретними і відчутними результатами*. Проект «Інформаційне забезпечення та імплементація інноваційних підходів у транскордонному співробітництві Словаччини і України» (фінансується з гранту Норвезького королівства за допомогою Норвезького фінансового механізму та співфінансується із державного бюджету Словацької Республіки) був спрямований на те, *щоб якнайповніше відповісти на цей виклик часу*.

Звичайно, ефективність тієї чи іншої науково-практичної розробки не завжди вимірюється тоннами продукції чи кількістю грошових знаків. Але *можна з упевненістю стверджувати, що коректна імплементація вироблених проектом політичних висновків може суттєво оптимізувати транскордонне співробітництво, в тому числі в частині раціонального використання фінансових, інформаційних та людських ресурсів*.

Отже, отримати адекватну, релевантну і вичерпну інформацію про практику транскордонного співробітництва в Баренцовому Євро-Арктичному регіоні – це тільки частина роботи із соціальної імплементації північного досвіду ТКС.

Інша її частина полягає в тому, *щоб: а) препарувати отриману інформацію, надати їй зручної для користувача форми; б) донести в прийнятний спосіб цю інформацію до суб'єктів управління транскордонним співробітництвом та переконати їх у необхідності її практичного використання; в) чітко градуювати поставлені практичні завдання у часовому вимірі: коротко-, середньо- і довгостроковому*.

Ці завдання слід виконувати, найперше, шляхом підготовки та ухвалення обґрунтованих та дійових практичних рекомендацій суб'єктам управління транскордонним співробітництвом.

При цьому слід враховувати засади Баренцового співробітництва, зокрема, те, що:

- *довготривалі двосторонні проблеми потрібно формулювати як спільні виклики для менеджменту і сталого розвитку. Це розширює значущість парадигми, що держави іноді є занадто великими для вирішення маленьких проблем, або занадто малими для розв'язання великих проблем;*

- практичні питання слід вирішувати не в площині ідеології, а радше в площині практичних результатів. Практичний і функціональний виміри транскордонної співпраці є важливими не лише як інструмент, але й як ціль;
- слід зберегти місцеві особливості. Регіони вписані в систему відносин, але вони існують також у власній правовій системі та формуються під впливом специфічних характеристик сусідніх регіонів та контактів, які створюються протягом століть;
- регіональна співпраця має на меті змінювати не пріоритети, а ставлення до кордонів і прикордонних регіонів. Важливо наголосити на відмінності між національними пріоритетами і глобальними викликами. Глобалізація загрожує національним державам, а інтернаціоналізація зміцнює їх. Добрі сусідські відносини зміцнюють здатність національної держави до врядування.

Практичні рекомендації є синтезуючим підсумком значної аналітичної та організаційної роботи, виконаної менеджментом та експертами проекту, представниками органів державної влади та місцевого самоврядування Кошицького та Пряшівського самоврядних країв (Словаччина), провінції Фіннмарк (Норвегія), Закарпатської області (Україна), дипломатами, представниками громадських організацій.

Частина із практичних рекомендацій вже викладена в аналітичних розробках за результатами реалізації проекту. Інші будуть сформульовані нижче.

Авторами аналітичної розробки «Практичні рекомендації органам державного управління та місцевого самоврядування, громадським організаціям щодо ефективної імплементації північного досвіду транскордонного співробітництва» є:

Маріан Гайдош – фаховий гарант проекту, доктор філософії, старший науковий співробітник Центру суспільних та психологічних наук САН (Словаччина).

Сергій Устич – фаховий гарант проекту, директор Інституту транскордонного співробітництва, доктор соціологічних наук, професор УжНУ, Надзвичайний і Повноважний Посол (Україна).

Рюне Йертін Рафаельсен – експерт проекту, мер муніципалітету Сьор-Варангер (Норвегія).

Ларс Фордал – експерт проекту, генеральний секретар Норвезького Баренцового Секретаріату (Норвегія).

Олександр Білак – експерт проекту, заступник Ужгородського міського голови (Україна).

Володимир Приходько – експерт проекту, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин Ужгородського національного університету (Україна).

Станіслав Конечні – експерт проекту, доктор філософії, старший науковий співробітник Центру суспільних та психологічних наук САН (Словаччина).

Світлана П'ясецька-Устич – експерт проекту, кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії (Україна).

Златіца Шапошова – експерт проекту, доктор філософії, старший науковий співробітник Центру суспільних та психологічних наук САН (Словаччина).

Атле Стаалесен – експерт проекту, редактор інтернет-видання, муніципалітет Сьор-Варангер (Норвегія).

Олеся Бенчак – менеджер проекту, викладач Ужгородського національного університету (Україна).

Дмитро Мірошніков – експерт проекту (Україна).

Сергій Мазур – експерт проекту (Україна).

Євген Яценко – експерт проекту (Україна).

Олег Пилипенко – експерт проекту (Україна).

Практичні рекомендації

З метою імплементації у практиці Європейської політики сусідства щодо України у Карпатському (Центрально-Східному) європейському регіоні вважаємо необхідним і прийнятним рекомендувати вищим інституціям Європейського Союзу – Європейському Парламенту, Європейській Комісії, Європейському економічному і соціальному комітету, Комітету регіонів Європейського Союзу:

1. В разі схвалення країнами Карпатського регіону (Словаччиною, Угорщиною, Румунією, Польщею, Чехією) ініціативи про створення – за аналогією із скандинавськими інституціями транскордонного співробітництва (надалі ТКС) – спеціалізованих міжнародних регіональних організацій: Карпатського Форуму співробітництва, Карпатського регіонального Форуму, Міжнародного Карпатського секретаріату – взяти участь у їх заснуванні (як це зроблено на Півночі Європи, де Європейська Комісія є членом Баренцової Євро-Арктичної Ради).

2. Підтримати ідею проведення та взяти участь у роботі Карпатського саміту із розвитку транскордонного співробітництва.

3. У визначальному та найчутливішому питанні реалізації курсу європейської інтеграції України, імплементації Угоди України та Європейського Союзу про асоціацію і всеохоплюючу зону вільної торгівлі – візовому якнайскоріше завершити процес надання громадянам України права безвізового в'їзду до країн Європейського Союзу, в тому числі до Словацької Республіки.

4. При здійсненні східної політики, враховуючи досвід Баренцового Євро-Арктичного регіону, уникати уніфікації і шаблонізації, в належній мірі враховувати особливості як соціально-економічних реалій, так і геополітичних, цивілізаційних, соціально-психологічних чинників, які істотно впливають на процеси транскордонної комунікації в різних сегментах та ареалах нового Східного кордону ЄС, в тому числі і в словацько-українському прикордонні.

5. Проголошені Європейським Союзом амбітні і далекосяжні плани щодо транскордонного співробітництва з новими сусідами, в тому числі в Карпатському регіоні: сприяння поступальному економічному і соціальному розвитку прикордоння Європи, зокрема шляхом залучення економіки прикордонних регіонів-сусідів до європейських ринків; спільного вирішення проблем охорони навколишнього середовища, охорони здоров'я, боротьби з організованою злочинністю; забезпечення ефектив-

ності і безпеки кордонів, включаючи боротьбу проти нелегальної міграції; сприяння людським контактам у прикордонні, підкріплюючи достатніми фінансовими ресурсами (як це робиться в Баренцовому Євро-Арктичному регіоні). Інакше їх практична реалізація може опинитися під загрозою.

6. Слід підвищувати ефективність використання вже виділених коштів. Північний досвід показує, що це можна зробити, по-перше, шляхом належної координації існуючих програм фінансової допомоги, по-друге, більш якісної підготовки і продуманої селекції проектів, що фінансуються, по-третє, спрощенням процедур, максимально можливою дебюрократизацією ухвалення рішень про виділення фінансової допомоги при забезпеченні належного контролю за подальшим цільовим використанням коштів, що надаються.

7. Для раціонального використання фінансових ресурсів на новому Східному кордоні, в тому числі, в Карпатському регіоні, а також для апробації, відпрацювання нових механізмів співпраці було б доцільним як це зроблено в норвезько-російському прикордонні, визначити найбільш підготовлені території – свого роду «експериментальні лабораторії». Успішні результати транскордонної співпраці на цих територіях були б демонстрацією перспектив, «візитною карткою» ТКС. З іншого боку, вирішення проблем, які виникли, дозволили б уникнути можливих помилок суб'єктів транскордонного співробітництва на інших прикордонних територіях.

Завдяки високому рівню свого розвитку, сегмент словацько-українського транскордонного співробітництва міг би стати одним із таких «випробувальних майданчиків» європейського транскордонного співробітництва.

▼ Центральним органам влади сусідніх з Україною держав – членів Європейського Союзу

1. Розглянути можливість створення *спеціалізованих міжнародних регіональних організацій* з розвитку транскордонного співробітництва (за аналогією з Баренцовою Євро-Арктичною Радою, Регіональною Радою та Міжнародним Баренцовим секретаріатом):

- *Карпатського Форуму співробітництва* – органу представників міністерств закордонних справ країн-учасниць – для *макрополітичної підтримки та управління транскордонним співробітництвом*.

- *Карпатського регіонального Форуму* – органу керівників прикордонних регіонів – для *систематичної і тісної співпраці прикордонних територій з вирішення спільних проблем*.

- *Міжнародного Карпатського секретаріату* – постійно діючого органу із представників країн-учасниць – для *організаційно-технічного забезпечення багатостороннього транскордонного співробітництва*.

2. Запропонувати таку геополітичну конфігурацію країн-учасниць зазначених інституцій: *Словаччина, Угорщина, Румунія, Польща, Чехія, Європейська Комісія, Україна.*

Критеріями цієї конфігурації визнати:

- географічну належність до регіону Карпат;
- розміщення на новому Східному кордоні Європейського Союзу;
- історичну спорідненість та сучасну інтегрованість.

3. Для створення зазначених *спеціалізованих міжнародних регіональних організацій* ініціювати проведення *Карпатського саміту з транскордонного співробітництва* керівників Словаччини, Угорщини, Румунії, Польщі, Чехії, Європейської Комісії, України з ухваленням відповідної *«Декларації»*.

4. За аналогією із північними країнами, зокрема, Норвегією, активніше домагатися в інститутах Європейського Союзу ухвалення рішень, спрямованих на розширення і поглиблення транскордонних процесів на новому Східному кордоні ЄС, найперше, з Україною, створення нових ефективних фінансових інструментів стимулювання ТКС. Координувати свої зусилля в цьому напрямі, у тому числі з використанням регіонального об'єднання країн Вишеградської групи.

5. За прикладом країн Півночі Європи, зокрема Норвегії, всіляко підтримувати, в тому числі фінансово, зусилля місцевих органів влади прикордонних з Україною регіонів стосовно розроблення спільних концепцій соціально-економічного розвитку, облаштування кордонів, вирішення екологічних проблем, розвитку гуманітарних зв'язків.

▼ Центральним органам влади України

1. Підтримати ініціативи створення в Карпатському регіоні *спеціалізованих міжнародних регіональних організацій* з розвитку транскордонного співробітництва та проведення Карпатського форуму з ТКС.

2. Завершити формування законодавчої і нормативно-правової системи транскордонної співпраці й організаційних механізмів її реалізації, формування ефективних форм і методів державної підтримки транскордонних зв'язків, з огляду на загальноновизнані європейські стандарти, зокрема, ті, що використовуються в Норвегії.

3. Чітко визначити правову основу і рамки участі місцевих органів державної влади, самоврядування і територіальних общин у системі міжнародної співпраці, забезпечивши *підвищення рівня компетенції регіонів у зовнішніх зв'язках, як це зроблено на півночі Європи, зокрема у Баренцовому Євро-Арктичному регіоні.*

4. *За скандинавською аналогією:*

- у питаннях державного регулювання транскордонного співробітництва *не допускати підміни регіональних і муніципальних органів влади, дріб'язкової опіки, паралелізму в діяльності;*

- забезпечити ефективний контроль за реалізацією державних програм розвитку транскордонного співробітництва, які визначають його стратегічні цілі і тактичні

завдання, механізми управління і етапи реалізації. При потребі вносити в ці програми необхідні зміни;

- синхронізувати ці програми з внутрідержавними та міжнародними економічними і соціальними проектами, які спрямовані, зокрема, на вирівнювання розвитку прикордонних регіонів.

5. Забезпечити конкретність і результативність роботи існуючих інститутів державної підтримки транскордонного співробітництва, зокрема, двосторонніх міждержавних комісій з ТКС (в тому числі і словацько-української).

▼ Регіональним і місцевим органам влади прикордонних територій

1. За скандинавською аналогією:

а) активно підтримувати ініціативи щодо налагодження взаємовигідного і плідного білатерального, зокрема, словацько-українського, або багатостороннього транскордонного співробітництва в Карпатському регіоні, що виходять від різних суб'єктів економічного, політичного, суспільного життя транскордонних регіонів;

б) прагнути розроблення узгоджених концепцій економічного і соціального розвитку прикордонних територій, зокрема, Словаччини та України як основи для спільних проектних пропозицій вищим інституціям, структурним фундаціям ЄС та іншим донорським організаціям;

в) сприяти створенню диверсифікованої системи інститутів транскордонного співробітництва, таких, як агентства регіонального розвитку, європейські інформаційні центри тощо і налаштуванню їх спільної конструктивної роботи;

г) активізувати міжнародне співробітництво, діяльність органів місцевого самоврядування прикордонних територій, забезпечивши їх достатню *спроможність та незалежність від державних структур* у питаннях транскордонної співпраці.

2. Вирішуючи загальні економічні і соціальні проблеми прикордонних територій, як на Півночі Європи, постійно приділяти увагу створенню та ефективному функціонуванню інститутів громадянського суспільства як необхідної передумови демократизації суспільного життя регіонів, ефективного розвитку транскордонного співробітництва.

3. Як це зроблено на Півночі Європи, забезпечувати виділення достатньої кількості коштів для бюджетного фінансування (чи співфінансування) проектів розвитку транскордонного співробітництва, зокрема, словацько-українського.

▼ Громадським організаціям

1. Сприяти схваленню урядами ініціативи створення в Карпатському регіоні *спеціалізованих міжнародних регіональних організацій* з розвитку транскордонного співробітництва та проведення Карпатського саміту з ТКС.

2. В разі схвалення цієї ініціативи представникам асоціацій транскордонного співробітництва регіонів та громад (Карпатський єврорегіон взагалі та його національні частини, єврорегіони «Словаччина-Північ», «Білі Карпати», Асоціації ЄУТС «Унр-Тиса-Тур-Слана-Горнад-Будва-Шінва») взяти в ній активну участь в якості спостерігачів.

3. Ініціювати створення Ради (громадської ради) соціуму Карпатського Співробітництва у складі представників етнічних, гендерних, конфесійних та інших громадських об'єднань регіону Карпат.

4. За скандинавським зразком ініціювати створення Карпатського Центру підготовки та перепідготовки менеджменту і персоналу транскордонного співробітництва з метою переорієнтації суб'єктів ТКС Карпатського регіону на європейські форми, методи та технології публічного та бізнес-адміністрування.

Як започаткувати процес реалізації вищезазначених практичних рекомендацій? Для цього, зокрема, потрібно:

а) домогтися підтримки ініціативи у відповідних урядових та парламентських колах, інституціях ЄС та країнах ЄС і Вишеградської групи;

б) залучити в якості промоутерів ініціативи експертів – партнерів зі словацької та норвезької сторони, інших представників експертного середовища у сфері аналізу транскордонного співробітництва;

в) визначити цільові групи підтримки та впливу в середовищі регіонів та територіальних громад регіону Карпат;

г) залучити до співпраці діючі асоціації єврорегіонального співробітництва в регіоні;

д) визначити цільові групи підтримки та впливу у середовищі ділових кіл, прихильників креативного та кластерного розвитку, НУО;

е) проаналізувати середовище можливих опонентів ініціативи та підготувати для них відповідну аргументацію.

Автори вищезазначених практичних рекомендацій переконані в їх релевантності та конструктивності. Тому вони сподіваються на належні розуміння і підтримку суб'єктів управління транскордонним співробітництвом – тих, кому вони адресовані.

